

JOLANTA HYS

orcid: 0000-0001-8681-837X

e-mail: j.hys@bn.org.pl

JOANNA KWIATKOWSKA

orcid: 0000-0002-1869-6048

e-mail: j.kwiatkowska@bn.org.pl

Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiąta w Bibliotece Narodowej 2018–2021

DOI: 10.36155/RBN.52.00007

Od 2013 roku Pracownia Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej Biblioteki Narodowej, we współpracy z Universal Decimal Classification Consortium (Konsorcjum UKD)¹, podjęła prace nad dwoma projektami: Polska UKD Online² oraz tablicami skróconymi UKD. W grudniu 2019 roku obydwa projekty znalazły swój finał w udostępnieniu bazy Polska UKD Online i opublikowaniu tablic UKD nr 102/2019³.

Baza Polska UKD Online prezentuje UKD z podziałem na klasy tematyczne lub tematyczno-formalne. W Polska UKD Online udostępniono pełny plik wzorcowy UKD, w języku polskim ponad 3/4 tego zasobu.

1 Universal Decimal Classification Consortium – <http://www.udcc.org/> [dostęp: 22.03.2021].

2 Polska UKD Online – <https://pl.udc-hub.com/pl/login.php> [22.03.2021].

3 *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiąta: wydanie skrócone dla bieżącej bibliografii narodowej i bibliotek publicznych: publikacja Konsorcjum UKD nr 102 autoryzowana przez Konsorcjum UKD na podstawie licencji PL 2019/01*, oprac. tablic J. Hys, J. Kwiatkowska; wybór i tłumaczenie Biblioteka Narodowa, Warszawa 2019.

Tablice skrócone UKD nr 102/2019 przygotowane były głównie z myślą o bibliotekarzach średnich i małych bibliotek (publicznych, pedagogicznych i szkolnych). Tablice skrócone są słownikiem zawierającym symbole UKD w wyborze do bezpośredniego zastosowania przez bibliotekarzy będących ich docelowym odbiorcą. Zastosowana w tablicach skrótość i selektywność zapewniają szybkość i dokładną lokalizację dokumentów w strukturze zbioru informacyjnego określonego typu bibliotek, odpowiednio do potrzeb użytkowników tego zbioru.

Kartoteka wzorcowa UKD (2020-...)⁴, oparta na tablicach skróconych, a rozszerzona o dodatkowe jednostki znaczeniowe – wyrażenia rozwinięte i złożone – zbudowana jest zgodnie z metodą zapisu pionowego, symbole przeznaczone są do bezpośredniego pobrania i zastosowania w opracowaniu rzeczowym. Zawarte są w niej informacje metodyczne i rozwiązania praktyczne, nieobecne w tablicach skróconych UKD.

4 Kartoteka wzorcowa UKD (2020-...) – <http://mak.bn.org.pl/cgi-bin/makwww.exe?BM=60> [22.03.2021].

UDC Online

Baza UDC Online – utworzona przez Konsorcjum UKD, które jest jej właścicielem oraz stroną odpowiedzialną za jej utrzymanie – jest narzędziem przeznaczonym dla specjalistów UKD w bibliotekach i innych instytucjach, zajmujących się zarządzaniem informacją. UDC Online jest niezależna od lokalnej polityki indeksowania.

UDC Online udostępnia dane przygotowane i umieszczone przez tłumaczy w bazie UDC MRF translator⁵ (Master Reference File) w wersjach językowych dziesięciu krajów Europy.

UDC Online to płatna wersja UKD, zapewniająca przyjazny interfejs użytkownika, mający funkcje wyszukiwania i przeglądania symboli UKD oraz ich odpowiedników słownych. Poszczególne elementy struktury UKD są wyróżnione za pomocą odpowiedniej kolorystyki – poddziały analityczne dzięki zastosowanej kolorystyce tła można od razu wyodrębnić spośród pozostałych symboli UKD. W UDC Online umieszczono aktualne symbole UKD wraz z ich odpowiednikami słownymi, notami stosowania, przykładami stosowania i odsyłaczami. W UDC Online znajdują się również wyrażenia usunięte, jest ich około 11 000.

Polska UKD Online

Baza Polska UKD Online zawiera 71 870 symboli. Jest to polska wersja UDC Online, jej właścicielem jest Biblioteka Narodowa. To najnowsza (aktualna) i najbardziej kompletna wersja UKD w języku polskim, udostępniona online. Umieszczona jest na serwerze Konsorcjum UKD.

5 J. Hys, *Plik wzorcowy Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej – tłumaczenie czy adaptacja*, „Praktyka i Teoria Informacji Naukowej” 2014, nr 2–3, s. 23–31 – http://www.ptin.us.edu.pl/pelne_teksty/2014_2-3.pdf [22.03.2021].

Dostęp do bazy Polska UKD Online jest darmowy, ale wymaga rejestracji. Na stronie BN⁶, jak i na stronie Polska UKD Online, znajduje się instrukcja „Jak się zarejestrować”. Pracownia UKD, w porozumieniu z Konsorcjum UKD, udziela loginów dostępu, czuwa nad aktualizacją bazy.

Od lat sześćdziesiątych do dziewięćdziesiątych XX wieku w ramach prac Centrum Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej opracowano i opublikowano autoryzowane przez Międzynarodową Federację Dokumentacji tablice pełne UKD⁷. Od tego czasu, aż do 2013 roku, prace nad tłumaczeniem pełnej UKD nie podejmowano, tak ze względów organizacyjnych, finansowych, jak i merytorycznych.

Zasób tablic skróconych UKD jest wystarczający do nadawania sygnatur miejsca i do ustawienia książek na półkach, do tworzenia wykazów działów czy klasyfikowania dokumentów w bibliotekach publicznych, pedagogicznych i szkolnych.

Zasób słownictwa wydania pełnego przeznaczony jest przede wszystkim do katalogowania w bibliotekach specjalistycznych i akademickich. Zapewnia maksymalną aktualność treści wyrażen UKD i właściwe umieszczenie ich w strukturze klasyfikacji, pozwalające na łatwe przechodzenie od działów nadrzędnych do podrzędnych oraz pokrewnych.

6 Dla bibliotekarzy. UKD. Polska UKD Online. Jak się zarejestrować – <https://www.bn.org.pl/download/document/1579784203.pdf> [22.03.2021].

7 Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiąta (wersja pełna – licencja FID 327) w 38 tomach; Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiąta (wersja pełna – licencja FID 607) z opublikowanymi wybranymi działami oraz Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiąta (wersja pośrednia – FID 502). Ostatnimi były wydane w 1996 roku tablice pełne: *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiąta: Tablica 1c. Poddziały wspólnie języka: Dział 8 Filologia. Językoznawstwo i języki. Literatura piękna* oraz wydane w 1998 roku tablice *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiąta. Dział 9 Archeologia. Prehistoria. Badania biograficzne i pokrewne. Geografia. Historia*.

W oparciu o kompletną UKD można prowadzić prace nad UKD, nad jej teorią i metodologią, jak też wizualizacją wiedzy. Polska UKD Online może być wykorzystana w działalności dydaktycznej na wyższych uczelniach.

W pełnym wydaniu widoczne są zalety UKD, takie jak: uniwersalny charakter i powszechny zasięg, czytelność w międzynarodowej wymianie informacji, całkowity i wyczerpujący podział, hierarchiczność (pozwalającą na tworzenie powiązań, sieci semantycznych, grafów zależności), fasetowość (pojęcia powtarzające się w wielu dziedzinach lub w wielu różnych obszarach badawczych jednej dziedziny organizowane są w wielu dodatkowych, niezależnych hierarchiach).

UKD w wersji kompletnej, skróconej i bardzo skróconej może być wykorzystana zależnie od profilu biblioteki, potrzeb informacyjnych użytkowników i zaawansowania w biegłości stosowania. Na przykład biblioteki politechnik mogą stosować symbole z tablic skróconych z szeroko pojętej humanistyki, a z tablic pełnych dla nauk ścisłych. Biblioteki akademii wychowania fizycznego mogą stosować dział 796/799 *Sport* i 615.8 *Fizjoterapia* z wydania pełnego, jednocześnie dla pozostałych zagadnień stosować tablice skrócone UKD.

Polska UKD Online – przygotowanie

W 2013 roku Konsorcjum UKD udostępniło bazę tłumacza, UDC MRF translator, zawierającą UKD w języku angielskim. W marcu 2013 roku Pracownia UKD BN podjęła współpracę z Konsorcjum UKD w celu jej adaptacji na język polski.

Prowadzone prace miały dwojaki charakter: aktualizacja działów UKD, które nie uległy poważniejszym zmianom oraz tłumaczenie działów UKD nowo wprowadzonych bądź znacznie zmodyfikowanych. Przyjęto, że pełne i pośrednie wydania tablic UKD (w wersji językowej polskiej), autoryzowane

przez FID (FID 327; FID 607 i FID 502) stanowią wzór i punkt odniesienia.

Wersja angielska – UDC Online – chroniona jest licencją Konsorcjum UKD i nie ma możliwości jej zakupu z przeznaczeniem do szerokiego udostępniania. Jest możliwość prezentacji online pliku wzorcowego UKD po przetłumaczeniu na języki narodowe przynajmniej 3/4 jego zasobu. W BN ten warunek został spełniony i licencja na prezentację online polskiej wersji bazy UDC Online została zakupiona.

Do końca marca 2021 roku przetłumaczono na język polski ponad 61 800 odpowiedników słownych, część odpowiedników może jeszcze wymagać redakcji.

W Polska UKD Online można wyszukiwać za pomocą symbolu UKD oraz odpowiednika słownego, a także przeszukiwać tablice pomocnicze i tablice główne. Wyszukiwanie może zostać rozszerzone przez zaznaczenie przykładów oraz symboli archiwalnych, które pozwalają śledzić rozwój UKD, odsyłając do konkretnych numerów „Extensions and Corrections to the UDC”. Wyszukiwanie odpowiedników słownych może zostać zawężone przez zaznaczenie odpowiednich opcji, w których ma wystąpić dana fraza: odpowiednik słowny, „zawiera” (odpowiedniki słowne mieszczące się w zakresie znaczeniowym symbolu), noty stosowania, noty o zakresie, noty informacyjne i przykłady. Użytkownicy bazy Polska UKD Online mają możliwość dodawania komentarzy, przesyłania do redakcji Polska UKD Online własnych tłumaczeń oraz poprawek.

Przed udostępnieniem bazy Polska UKD Online i uruchomieniem możliwości rejestracji przeprowadzono testy wewnętrzne z udziałem pracowników Biblioteki Narodowej oraz testy zewnętrzne z udziałem pracowników bibliotek akademickich i naukowych oraz pracowników naukowych wydziałów bibliologii uczelni polskich.

Polska UKD Online może zainteresować środowiska naukowe, biblioteki akademickie, naukowe i fachowe. Biblioteki publiczne,

szkolne i pedagogiczne są zainteresowane wersjami UKD mniej obszernymi i szczegółowymi. Polska UKD Online dla osób standardowo stosujących tablice skrócone UKD, jest pomocna przy ustalaniu zakresu symboli, dzięki możliwości podglądu w pełnej strukturze klasyfikacji.

Tablice skrócone UKD nr 102/2019

Tablice skrócone UKD zostały opracowane w Pracowni UKD Biblioteki Narodowej przez Jolantę Hys i Joannę Kwiatkowską. Za opracowanie komputerowe odpowiadał Zakład Technologii Informatycznych BN, za skład i korektę językową Wydawnictwo BN, za projekt graficzny Izabela Jurczyk ze Studia Design w Łodzi⁸.

Przygotowano dwie wersje nowej edycji tablic skróconych, drukowaną⁹ i elektroniczną (pendrive)¹⁰.

Jest to pierwsze polskie wydanie tablic UKD zawierające kolorowe przekładki, charakteryzujące się kontrastowymi zestawieniami kolorów. Przekładki ułatwiają poruszanie się po tablicach i odnajdywanie poszczególnych działów. Dzięki nim łatwo wyróżnić tablice pomocnicze, tablice główne oraz indeks przedmiotowy. Kolorowe przekładki znajdują się też przed każdym działem głównym. W dwuszpaltowym indeksie przedmiotowym

8 Tablice skrócone UKD nr 102/2019 zostały uhonorowane w listopadzie 2020 roku nagrodą Polskiego Towarzystwa Wydawców Książek jako Najpiękniejsza Książka Roku 2019 oraz w maju 2020 roku nagrodą Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich – Nagroda Naukowa SBP im. Adama Łysakowskiego.

9 Wydawnictwo Biblioteki Narodowej. *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiątka*, wersja papierowa – <https://ksiegarnia.bn.org.pl/468/Uniwersalna-Klasyfikacja-Dziesietna.html> [22.03.2021].

10 Wydawnictwo BN. *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiątka*, wersja na pendrive – <https://ksiegarnia.bn.org.pl/472/Uniwersalna-Klasyfikacja-Dziesietna-.html> [22.03.2021].

wprowadzono oznaczenie literowe, korzystanie z tablic ułatwia żywa pagina.

Tablice skrócone UKD nr 102/2019 zostały opracowane na podstawie pliku wzorcowego UKD, który Biblioteka Narodowa zakupiła w 2018 roku w ramach umowy z Konsorcjum UKD. Wydanie tablic skróconych UKD z 2019 roku zastępuje tablice z 2006 roku.

Charakterystyka tablic skróconych UKD nr 102/2019

Nowe tablice liczą 5 219 symboli, w tym 1 425 poddziałów wspólnych. Poprzednia edycja zawierała 6 837 symboli, w tym 1 436 poddziałów wspólnych. Indeks przedmiotowy do tablic liczy ponad 19 000 haseł indeksowych, poprzednia edycja – ponad 17 000 haseł.

Tablice skrócone UKD powstały w wyniku selekcji przygotowanej pod kątem doboru symboli UKD do wydania skróconego, uwzględniającego zarówno rozwój nauki, ale też oczekiwania bibliotekarzy korzystających z takiego wydania.

Jednym z warunków właściwej selekcji jest włączenie niezbędnych i najbardziej znaczących w codziennej praktyce klasyfikowania wyrażań UKD i zachowanie właściwych proporcji w dokonanym doborze. W tym wydaniu jest ono w przybliżeniu proporcjonalne we wszystkich działach.

Przyjęta została zasada, aby w schemacie klasyfikacyjnym figurowały symbole dla tych zagadnień, które znajdują odbicie w piśmiennictwie rejestrowanym w „Urzędowym Wykazie Druków wydanych w Rzeczypospolitej Polskiej. Przewodniku Bibliograficznym”. Wybór i selekcja były konsultowane z Zespołem do spraw Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątnej¹¹.

11 Dla bibliotekarzy. UKD. Zespół UKD – <https://www.bn.org.pl/dla-bibliotekarzy/ukd/zespole-ukd> [22.03.2021]. Zespół skupia kilku nastu specjalistów i praktyków z bibliotek akademickich, publicznych i pedagogicznych oraz pracowników BN.

Zachowano większość symboli, które się nie zmieniły w stosunku do tablic wcześniejszych, choć w pewnych przypadkach rozbudowano nieco zasób odpowiedników słownych, wprowadzając terminy często występujące w piśmiennictwie, np.:

616-092 *Patofizjologia i patogeneza. Nauka o powstawaniu chorób*

W tym: Doświadczenia laboratoryjne. Doświadczenia in vitro. Doświadczenia na mikroorganizmach. Doświadczenia na roślinach

W poprzednim wydaniu do 616-092 dołączone były tylko odpowiedniki słowne: *Patofizjologia i patogeneza. Nauka o powstawaniu chorób*.

Najważniejsze zmiany w pliku wzorcowym UKD, wprowadzone przez Konsorcjum UKD od 2006 roku, sprowadzają się do częściowej przebudowy tablic pomocniczych, w tym poddziałów wspólnych języka, miejsca, czasu oraz z kreską 0, jak również częściowej przebudowy tablic głównych, szczególnie działów 004 *Informatyka*, 316 *Socjologia*, 54 *Chemia*, 582 *Botanika systematyczna*, 592/599 *Zoologia systematyczna*, 551.7 *Geologia historyczna. Stratygrafia*, 81 *Językoznawstwo. Języki*, 82 *Literatura piękna*, 94 *Historia*.

Wprowadzony został nowy i długo oczekiwany dział 07 *Mass media*, w tym 070.48 *Rodzaje czasopism*, 075 *Radio i telewizja*, 077 *Internet*, 077.5 *Media społecznościowe. Zjawiska social mediów*.

Wprowadzono zmiany będące przede wszystkim odzwierciedleniem zmian w pliku wzorcowym UKD. Należą do nich dodanie bądź usunięcie symboli jak również przesunięcie zakresu znaczeniowego symboli podrzędnych do nadrzędnych.

Przy opracowywaniu tablic starano się, aby znalazły się w nich wyrażenia odnoszące się do współczesnych zagadnień i zjawisk omawianych w bieżącym piśmiennictwie, np.:

327.58(4) *Kryzys migracyjny w Europie*, 629.7.014 *Bezzałogowe statki powietrzne (drony)*, 811.161.25 *Język łemkowski*.

Na potrzeby bibliotek polskich w obrębie działu 94(438) *Historia Polski* wprowadzono symbole szczegółowe, opatrzone gwiazdką sygnalizującą, że pochodzą one spoza zasobu pliku wzorcowego UKD, np.:

94(438).083.31* *Żołnierze wyklęci*

Usunięcie niektórych symboli z zasobu tablic skróconych było spowodowane ich wycofaniem z zasobu pliku wzorcowego, np. (1-664) *Kraje socjalistyczne*, bądź ich małą użytecznością czy nadmierną ich rozbudową, jak np. w przypadku 677.026.5 *Koronkarstwo ręczne i maszynowe*. Z usunięciem symboli mamy też do czynienia w przypadku nieostrości ich zakresu, jak miało to miejsce w przypadku 378.4 *Uniwersytety* oraz 378.6 *Wyższe szkoły fachowe*. Z racji krzyżujących się zakresów, zmian w obrębie nazewnictwa i struktur wyższych uczelni dokonano uproszczenia i ujednoznacznienia symboli je znakujących, poprzez rezygnację z 378.4 i 378.6. Wszelkie uczelnie wyższe, w tym uniwersytety i szkoły fachowe klasyfikowane są obecnie 378 z ewentualnym uszczegółowieniem, jak np. 378:62 *Politechniki*.

Częstą praktyką mającą na celu ograniczenie zbytej rozbudowy tablic UKD, przy równoczesnym zachowaniu ich wartości informacyjnej, jest przesunięcie zakresu znaczeniowego symboli podrzędnych do nadrzędnych. Pod wieloma symbolami wymieniane są nazwy niektórych zagadnień, które mieszczą się w zakresie znaczeniowym danego symbolu, a dla których nie podano symboli oddzielnych. Odpowiedniki słowne, węższe zakresowo wobec symbolu do którego zostały dopisane, oznacza się mniejszą czcionką, np.:

761 *Druk wypukły*

W tym: Drzeworyt. Metaloryt

Zmiany w obecnym wydaniu tablic UKD, mają również charakter ilościowo-jakościowy, np.:

- zwiększenie liczby poddziałów analitycznych,
- zwiększenie liczby not stosowania,
- zwiększenie liczby przykładów,
- ograniczenie rozbudowy równoległej na końcowych stopniach podziału,
- zwiększenie liczby odsyłaczy.

Zastosowanie większej liczby poddziałów analitycznych jest krokiem w kierunku zwiększenia fasetowości UKD, na przykład dzięki umieszczeniu w zasobie tablic skróconych poddziału analitycznego 629.05 *Systemy nawigacji i prowadzenia pojazdu* możliwe jest stworzenie na bazie 629.5 *Statki* symbolu 629.5.05 *Systemy nawigacji i prowadzenia statków*. Na podstawie umieszczonego w tablicach wzoru bibliotekarze tworzą samodzielnie potrzebne jednostki leksykalne, a zasób tablic nie wymaga poszerzenia.

Przy umieszczaniu w tablicach skróconych poddziałów analitycznych możliwie konsekwentnie poprzedzono je też poddziałami analitycznymi o najszerszym zakresie z dołączoną notą stosowania, po to, by nie było żadnych wątpliwości z jakiego typu symbolami mamy do czynienia, np.:

57.01/.08 *Poddziały analityczne do działu 57 Nauki biologiczne*

Nota: Poniższe poddziały analityczne stosowane są również w działach 56 Paleontologia, 58 Botanika i 59 Zoologia

Dzięki zwiększeniu liczby not stosowania i przykładów użycia łatwiejsze staje się korzystanie z tablic, np.:

582 *Botanika systematyczna*

Nota: Rozbudowa przez zestawienie za pomocą dwukropka z odpowiednimi symbolami działu 581, np. Rozmnażanie się iglastych: 582.47:581

913(7) *Geografia Ameryki Północnej i Środkowej*

np.:

913(71) *Geografia Kanady*

913(73) *Geografia Stanów Zjednoczonych*

Przyjęta praktyka odwzorowuje metodę Konsorcjum UKD, które, by zbytnio nie rozbudowywać zasobu UKD, część symboli podaje w formie przykładów, stanowiących wzór rozbudowy.

Ograniczona została rozbudowa równoległa na końcowych stopniach podziału. Rozbudowa równoległa to podział kilku niezależnych symboli węzłowych według tego samego lub bardzo zbliżonego kryterium. Pełną rozbudowę podaje się w tablicach tylko przy jednym z tych symboli i stanowi ona „wzorzec rozbudowy” zastosowanej przy pozostałych symbolach. Na przykład do 561 *Paleobotanika systematyczna* dołączona była dotychczas nota: *Dalszy podział jak 582, np. 561.29 Paleontologia porostów*. W nowym wydaniu uproszczono ten skomplikowany zapis poprzez wyeliminowanie rozbudowy równoległej i zastąpienie jej zapisem, w którym dwa symbole łączy się dwukropkiem, jak np. 56:582.29 *Paleontologia porostów*.

Zadbano o zastosowanie w miarę proporcjonalnej rozbudowy poszczególnych gałęzi klasyfikacyjnych, jak również o zachowanie proporcji przez wprowadzenie symboli kluczowych dla danej gałęzi klasyfikacyjnej. Na przykład wprowadzono nieobecny w poprzednim wydaniu symbol 37.04 *Wychowanie ze względu na wychowanków, uczniów. Poradnictwo*. W poprzednim wydaniu tablic umieszczone były wybiórczo: 37.041, 37.042. W obecnym wydaniu poza 37.04 umieszczono odpowiednio 37.041, 37.042, 37.043, itd.

Przeprowadzona została selekcja w kierunku zwiększenia liczby symboli proporcjonalnie rozbudowujących gałęzie klasyfikacyjne, na przykład zrezygnowano z części symboli bardzo szczegółowych, na rzecz wprowadzenia symboli klasy wyższej, w których zakresie mieszczą się pojęcia ze zlikwidowanych symboli podrzędnych, np.:

626.1/.7 *Kanały żeglugi śródlądowej. Skanalizowane rzeki*

W tym: Budowa i utrzymanie kanałów. Śluzy. Podnośnie i równie pochyłe dla statków. Holowanie statków

Usunięto symbole szczegółowe, jak np.: 626.4 *Śluzy*, 626.7 *Holowanie statków*. Odpowiedniki słowne z symboli usuniętych zostały przeniesione do symbolu nadrzędnego 626.1/.7.

Dzięki rezygnacji z symboli szczegółowych na rzecz szerszych zakresowo, z jednoczesnym zachowaniem odpowiedników słownych z usuniętych symboli węższych zakresowo, zmniejszona została liczba wprowadzonych symboli przy zachowaniu ich walorów informacyjnych, np.:

004.031 Typy systemów

W tym: Offline. Online. Systemy interakcyjne. Systemy czasu rzeczywistego. Systemy wbudowane

Usunięto:

004.031.2 Offline, 004.031.4 Online, 004.031.42 Systemy interakcyjne, 004.031.43 Systemy czasu rzeczywistego

Zachowano jednocześnie ich odpowiedniki słowne, które przeniesiono do symbolu nadrzędnego: 004.031.

Zwiększona została liczba odsyłaczy „zob. też”. Zastosowane w zřbie głównym odsyłacze typu „zob. też” są odsyłaczami uzupełniającymi, wskazującymi zagadnienia pokrewne, współzřdne. Oznaczenie „zob. też” służy przeważnie do wyrażenia relacji, które traktuje się jako relacje skojarzeniowe, np.

929.71 Ordery i odznaczenia

zob. też

355.13 Ordery wojskowe

Dodawane do symboli głównych odsyłacze dookreślają pole semantyczne

symboli, pełniąc podobną funkcję jak noty stosowania.

Ze względu na praktykowany przez Konsorcjum UKD zapis, nie przewidujący stosowania odsyłacza „zob.,” w obecnym wydaniu tablic zrezygnowano z tego odsyłacza.

W indeksie przedmiotowym zanotowano przyrost o ponad tysiąc haseł przedmiotowych. O ile zřb główny tablic skróconych jest tak zbudowany, że wszystkie pojęcia wyrażone za pomocą symboli UKD są zawsze umieszczone w kontekście gałęzi klasyfikacyjnej, zawsze przynależą do konkretnej dziedziny wiedzy, to w przypadku indeksu przedmiotowego, jeśli odpowiednik słowny, uznany za wyraz hasłowy indeksu, występuje w różnych działach UKD, wówczas wszystkie symbole umieszczone w gnieździe tego wyrazu w indeksie przedmiotowym są opatrzone określnikami wyjaśniającymi aspekt lub uściślającymi znaczenie, np.:

Krew – anatomia, Krew – choroby, Krew – fizjologia.

Aby stworzyć jak najwięcej punktów dostępu do symboli UKD odpowiedniki słowne są prezentowane również w formie inwertowanej. W celu stworzenia skupień tematycznych pod nazwą wielokrotnie występującego w tablicach określnika zbiera się też symbole i odpowiedniki słowne, w których określnik ten się pojawia, np.:

Socjologia polityki, Socjologia prawa, Socjologia przemysłu.

Poszczególne wyrażenia UKD mogą być przez różnych użytkowników informacji wyszukiwane w sposób zróżnicowany, uzależniony od posiadanych kompetencji językowych czy też posiadanej wiedzy specjalistycznej bądź fachowej, dlatego w zřbie głównym, jak i w indeksie przedmiotowym, starano się zapewnić jak najwięcej punktów dostępu, zarówno poprzez właściwe użycie wyrażen homonimicznych, jak również

synonimicznych. Relacje homonimii zachodzące w UKD są kontrolowane w obrębie zrębu głównego przez system określników i sieć odsyłaczy.

W indeksie przedmiotowym uwzględniono jak największą liczbę synonimicznych, równoważnych znaczeniowo nazw tego samego pojęcia, występującego w zrębie głównym tablic.

Struktura UKD pozwala zapanować nad równoważnością i bliskoznaczością wyrażań, umieszczając je w kontekście gałęzi klasyfikacyjnej, w układzie polihierarchicznym. UKD jest językiem, który pozwala na kontekstualizowanie informacji i rozróżnienie pojęć równobrzmiących.

Stosowanie tablic skróconych UKD nr 102/2019

Od stycznia 2020 roku symbole z tablic skróconych UKD nr 102/2019 stosowane są w bieżącej bibliografii narodowej. W oparciu o tablice skrócone zaktualizowano wykazy działów UKD bibliografii wydawanych w Bibliotece Narodowej¹², a także wykazy dla różnych kategorii odbiorców. W 2020 roku Wydawnictwo Biblioteki Narodowej opublikowało *Wykaz działów katalogu rzeczowego w bibliotekach publicznych dla dzieci i młodzieży* opracowany przez Grażynę Lewandowicz-Nosal¹³; w tym samym roku ukazał się *Wykaz działów UKD dla bibliotek szkolnych* w opracowaniu Adama Stopy¹⁴. W 2021 roku w Wydawnictwie Biblioteki

Narodowej ukazał się *Wykaz działów katalogu rzeczowego dla małych bibliotek publicznych* w opracowaniu Jolanty Hys i Joanny Kwiatkowskiej¹⁵.

Szczegółowy wykaz zmian symboli UKD wprowadzonych do tablic skróconych UKD nr 102/2019 w stosunku do poprzedniej edycji UDC-PO58 z 2006 roku prezentowany jest w „tablicach przejścia UKD”¹⁶.

Zmiany te mają pięcioraki charakter i są oznaczone za pomocą ikxa (X), strzałki (→), plusa (+), wykrzyknika (!) oraz znaku większości (>). Należą do nich oznaczenie likwidacji, np. X 721 *Budynki ogólnie*; zamiana, np. 599.6/.73 *Kopytne* → 599.61/.73; nowy symbol, np: + 07 *Media. Mass media*; istotna modyfikacja odpowiedników słownych, np. ! 591 *Zoologia ogólna*; pominięcie symbolu i odesłanie do symbolu nadrzędnego, np. 141.134 *Idealizm obiektywny* > 141.13.

W oparciu o tablice skrócone UKD nr 102/2019 powstała nowa Kartoteka wzorcowa UKD (2020-...), zastępująca obowiązującą do 2019 roku kartotekę UKD (2011-2019).

Kartoteka wzorcowa UKD (2020-...)

Tablice skrócone UKD to zbiór jednostek leksykalnych UKD, kartoteka wzorcowa UKD jest dodatkowo wykazem rozwiniętych i złożonych wyrażań UKD przygotowanych na potrzeby „Urzędowego Wykazu Druków wydawanych w Rzeczypospolitej Polskiej. Przewodnika Bibliograficznego”.

Kartoteka Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej pomaga osobie katalogującej ustalić właściwą formę symboli UKD i odpowiedników słownych. Usprawnia

12 Wykazy działów UKD stosowane w Bibliotece Narodowej (2020-...) – <https://www.bn.org.pl/dla-bibliotekarzy/ukd/wykazy-dzialow-ukd> [22.03.2021].

13 *Wykaz działów katalogu rzeczowego w bibliotekach publicznych dla dzieci i młodzieży*, oprac. G. Lewandowicz-Nosal, Warszawa 2020.

14 *Wykaz działów UKD dla bibliotek szkolnych*, oprac. A. Stopa – <https://www.bn.org.pl/download/document/1598880293.pdf> [22.03.2021].

15 *Wykaz działów katalogu rzeczowego dla małych bibliotek publicznych*, oprac. J. Hys, J. Kwiatkowska, Warszawa 2021.

16 Dla bibliotekarzy. UKD. Tablice przejścia UKD – <https://www.bn.org.pl/dla-bibliotekarzy/ukd/tablice-przejscia-ukd> [22.03.2021].

wyszukiwanie w katalogach online i umożliwia wymianę rekordów między bibliotekami.

Kartoteka wzorcowa UKD (2020-...) jest zbudowana i zweryfikowana w oparciu o tablice *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiąta: publikacja Konsorcjum UKD nr 102 autoryzowana przez Konsorcjum UKD na podstawie licencji PL2019/01. Wydanie skrócone dla bieżącej bibliografii narodowej i bibliotek publicznych z 2019 roku.*

Kartoteka UKD (2020-...) prezentuje symbole UKD budowane zgodnie z przyjętą w Bibliotece Narodowej metodą zapisu pionowego¹⁷. Jest kontrolowana przez Pracownię UKD¹⁸.

Symbole UKD wprowadzane do rekordów bibliograficznych podlegają weryfikacji merytorycznej, a następnie są wprowadzane do kartoteki i uzyskują status ujednoliconych symboli wzorcowych.

W kartotece wzorcowej UKD umieszczone zostały symbole UKD z odpowiednikami słownymi (hasłami indeksowymi). Są to:

- poddziały wspólne formy z tablic UKD nr 102,
- symbole proste, rozwinięte i złożone z tablic UKD nr 102,
- symbole rozwinięte i złożone spoza tablic skróconych UKD nr 102, stworzone zgodnie z przyjętą metodą zapisu pionowego,
- noty stosowania, w tym także noty o zakresie oraz instrukcje dalszego podziału i łączenia zawierające przykłady.
- Kartoteka wzorcowa UKD w BN nie jest automatycznie powiązana z rekordami bibliograficznymi. Stanowi rodzaj

słownika UKD zbudowanego zgodnie z metodą zapisu pionowego. Bazę można przeszukiwać przez trzy indeksy: terminy indeksowe, symbol UKD i tropy.

W indeksie terminów znajdują się: terminy jednowyrazowe; terminy wielowyrazowe; terminy z określnikami; terminy odsyłające do instrukcji dalszego podziału, umieszczonej w polu 761 (Rozbudowa).

Struktura kartoteki stanowi adaptację formatu dla klasyfikacji *MARC 21 Format for Classification Data*¹⁹. Rekordy prezentowane są na dwa sposoby. W pierwszym występują następujące etykiety: Symbol UKD; Nie używaj (symbol UKD odrzucony); Trop UKD; Uwaga (nota stosowania); Hasło (termin indeksowy); Rozbudowa (instrukcja rozbudowy wraz z przykładami). W drugim sposobie prezentowane są etykiety pół i podpół z formatu MARC 21.

Kartoteka UKD zawiera zarówno ujednolicone, wzorcowe symbole UKD, jak również ujednolicone odpowiedniki słowne i hasła indeksowe do symboli UKD. Zalety takiej prezentacji UKD dostrzegł już wiele lat temu Olgierd Ungurian, pisząc o indeksie alfabetyczno-przedmiotowym w postaci kartoteki odzwierciedlającej aktualną zawartość zbioru informacyjnego, który zapewnia jednolitość znakowania, a tym samym dołączanie nowych dokumentów do podobnych, już przechowywanych w zbiorze²⁰.

Kartoteka wzorcowa UKD udostępniona w 2011 roku, funkcjonowała do 2019 roku, obecnie ma status kartoteki archiwalnej. W styczniu 2020 roku zaktualizowana kartoteka wzorcowa UKD (2020-...)

17 J. Hys, J. Kwiatkowska, *Zmiany w zapisie symboli UKD w „Przewodniku Bibliograficznym”*, „Poradnik Bibliotekarza” 2011, nr 3, s. 13–16 – <http://bbc.uw.edu.pl/publication/3658> [22.03.2021].

18 Aktualności UKD – <https://www.bn.org.pl/dla-bibliotekarzy/ukd/aktualnosci-ukd/> [22.03.2021].

19 MARC 21 Format for Classification Data – <http://www.loc.gov/marc/classification/eccdhome.html> [22.03.2021].

20 O. Ungurian, *Wprowadzenie do Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej*, wyd. 3, popr. i uzup.; zgodne ze stanem UKD w dniu 11 1977, Warszawa 1978, s. 250.

została udostępniona na stronie BN/Dla bibliotekarzy/UKD oraz na stronie Katalogi Biblioteki Narodowej.

* * *

Prace Biblioteki Narodowej w szerokim zakresie odpowiadają na potrzeby różnych typów bibliotek polskich. UKD prezentuje pełny zbiór swoich możliwości – od wykazów działów UKD, przez wersję skróconą w postaci tablic skróconych UKD nr 102/2019 aż do wersji wzorcowej – Polska UKD Online.

Każda z tych form jest dostępna w języku polskim, aktualna (zgodna z plikiem wzorcowym MRF12) i opracowana w nowatorskiej formie. Stanowi to istotny krok w rozwoju nowoczesnej praktyki użytkowania UKD w Polsce.

Aktualizowana na bieżąco kartoteka UKD (2020-...) zapewnia standaryzację

indeksowania i metod wyszukiwania, spójność i kompatybilność opracowania rzeczowego.

Dokonane w ostatnich latach rewizje UKD, a co z tym idzie wydanie tablic skróconych oraz upublicznienie bazy Polska UKD Online, czynią z UKD klasyfikację aktualną, rzetelną, wyczerpującą, kompletną, będącą adekwatnym narzędziem opisu treści.

Identyfikacja stale rozwijających się poszczególnych dziedzin wiedzy staje się coraz trudniejsza. Wynika to z ich wieloznaczności, różnorodności, przenikania się dziedzin. Uporządkowanie tych wieloaspektowych i interdyscyplinarnych zbiorów informacji, zatem i klasyfikacja współczesnych odmian nauki, jest zadaniem coraz trudniejszym. UKD ma ugruntowaną markę, a do jej podstawowych atutów, odróżniających ją od innych klasyfikacji, należy trwałość i zadowolenie w polskiej praktyce bibliotecznej.